

**СТВОРЕННЯ ТА ФОРМУВАННЯ СУМСЬКОГО
ПАРТИЗАНСЬКОГО З'ЄДНАННЯ:
ДІЯЛЬНІСТЬ ПУТИВЛЬСЬКОГО ПАРТИЗАНСЬКОГО ЗАГОНУ
(СЕРПЕНЬ 1941 р. – ЛЮТИЙ 1942 р.)**

Олексій Вербовий

**CREATION AND FORMATION OF SUMY GUERRILLA UNION:
ACTIVITY OF PUTIVL GUERRILLA GROUP
(AUGUST 1941 – FEBRUARY 1942)**

Olexij Verbovyj

The article analyzes the first period of the activity of the Sumy partisan association in the period of the existence of the Putivl partisan detachment and partisan detachments of some regions of the Sumy region. The main tendencies of forming partisan detachments in the Sumy region are determined. On an example of the Putivl partisan detachment the process of training, staffing and selection of leadership, material and technical support for the underground partisan resistance movement is reflected. The reasons for failures at the initial stage of activity are determined. The activity of individual partisan detachments that operated from the beginning of the temporary Nazi occupation as separate combat units was investigated, and subsequently they became as a part of the Putivl combined partisan detachment (Sumy partisan association): the Putivl partisan detachment under the command of S. A. Kovpak, the Putivl partisan detachment of S. V. Rudnev, Glukhiv Partisan Detachment of P. L. Kulbaka, Shalyginsky (Kholopkovsky) Partisan Detachment of A. Ya. Saganyuk, Kharkiv Partisan Detachment of M. Y. Vorontsov, Krolevetsky guerrilla group of V. M. Kudryavskiy, Konotop guerrilla unit of V. P. Kochemazov and others. The system of relations between partisan detachments and their command structure with the command of the Putivl combined partisan detachment was determined. The evolution of the structural system of the Putivl combined partisan detachment and its dependence on combat conditions is shown. The battle line of the partisan detachment under the command of Kovpak – Rudnev during August 1941 – February 1942 was investigated. The military conflicts with the Nazi occupation forces and the methods of confrontation of partisan units, intelligence, sabotage, politico-propaganda activity of the Putivl combined partisan detachment (Sumy partisan Association) at the initial stage of its activity is analyzed.

Keywords: The World War II, Ukraine during World War II, partisan resistance movement, Sumy partisan union, Putivl partisan detachment.

Постановка проблеми визначається тим, що історія України в роки Другої світової війни залишається і до сьогодні однією із найбільш дискусійних і потребує неупередженого та всебічного вивчення. Її одним із її складових питань є радянський партизанський рух опору. Численні ідеологічні штампи та стереотипи, які були притаманні радянській історіографії, нині потрапляють під жорстку критику як вітчизняних, так і зарубіжних істориків. І базовим є завдання неупередженого аналізу на широкій джерельній базі бойової діяльності та особливостей функціонування окремих партизанських з'єднань і загонів.

Особливе місце у переліку партизанських формувань займає Путивльський партизанський загін – Путивльський об'єднаний партизанський загін – Сумське партизанське з'єднання – 1-а Українська дивізія ім. двічі Героя Радянського Союзу С. А. Ковпака. Досить успішна бойова

історія, унікальні рейди по окупованих нацистами територіях, взаємовідносини з мирним населенням тощо, привертають увагу дослідників. І одним із вагомих факторів, що потребують належного вивчення, є проблематика створення та формування з'єднання під командуванням Ковпака – Руднева – Базими.

Аналіз актуальних досліджень свідчить про значну зацікавленість історією Сумського партизанського з'єднання у науковому середовищі. Широкий пласт документів, що зберігаються у фондах центральних, обласних та галузевих архівів, а також публікації мемуарів, спогадів та щоденників його командирів та бійців: С. А. Ковпака (Ковпак 1979, 287 с.; Ковпак 1964, 219 с. та ін.), С. В. Руднева (Руднев 1960, 84 с.), Г. Я. Базими (Базима 1959, 367 с. та ін.), П. П. Вершигори (Вершигора 1961, 178 с.; Вершигора 1990, 699 с.), П. Є. Брайка (Брайко & Калиненко 1971, 351 с.), В. О. Войцеховича (Войцехович 1982, 256 с.), І. І. Бережного (Бережной 1976, 416 с.), С. П. Тутученка (Тутученко 1986, 214 с. та ін.), І. О. Хитриченка (Хитриченко 1990, 304 с.), Д. І. Бакрадзе (Бакрадзе 1968, 503 с. та ін.) та ін., надають можливість для всебічного та ґрунтовного аналізу діяльності Сумського партизанського з'єднання. Однак, на сучасному етапі існує значний попит суспільства на неупереджені відповіді на актуальні питання Другої світової війни. Нині без ідеологічної цензури і виключень публікуються нові добірки та огляди джерел (Лисенко 2001, с. 79–93; Лозицький 2010, 670 с.; Власенко 2014, с. 79–88 та ін.), було підготовлено загальні праці з історії партизанського руху (Чайковський 1994, 255 с.; Лозицький та ін. 2001, 319 с.; Кентій & Лозицький 2005, 408 с.; Кентій & Лозицький 2010, 80 с.; Кентій & Лозицький 2011, с. 512–541); переглянуто раніше усталені та проаналізовано малодосліджені питання, як-то: чисельність особового складу радянських партизанських загонів і з'єднань (Коваль 1999, 335 с.; Лозицький 2011, с. 152–171 та ін.); методи боротьби партизанських формувань та їхня ефективність (Дученко 2009, 176 с.; Вронська 2010, с. 185–201 та ін.); діяльність окремих партизанських підрозділів (Білоус 2013, с. 325–328; Дахненко 2013, 192 с.; Власенко 2015, с. 69–79 та ін.); увічнення пам'яті учасників партизанського руху (Денисенко 2011, с. 136–142; Капась 2016, 208 с. та ін.) тощо. Поруч із цим, залишається низка питань, які потребують додаткових досліджень. Серед них і бойова діяльність Путивльського партизанського загону під командуванням С. А. Ковпака – С. В. Руднева.

Завданнями даної статті є аналіз проблеми створення Путивльського партизанського загону, приєднання інших партизанських загонів, формування Путивльського об'єднаного партизанського загону – Сумського партизанського з'єднання, його бойової діяльності на початковому етапі.

Діяльність партизанських загонів Сумської області в роки Другої світової війни, організаційно оформлених в єдину бойову одиницю Сумське партизанське з'єднання, охоплює період із серпня 1941 р. до листопада 1944 р. Це партизанське формування пройшло декілька періодів у своєму розвитку: Путивльський партизанський загін – Путивльський об'єднаний партизанський загін, група / з'єднання партизанських загонів Сумської області – 1-а Українська партизанська дивізія ім. двічі Героя Радянського Союзу С. А. Ковпака. Перший період, який пов'язаний зі створенням і формуванням Сумського партизанського з'єднання, окреслюється серпнем 1941 р. – лютим 1942 р. Початкова дата пов'язана з формуванням особового складу та матеріальної бази Путивльського партизанського загону, а кінцева – зі створенням Путивльського об'єднаного партизанського загону. Цей проміжок часу умовно можна поділити на окремі етапи. Перший – створення партизанського загону, починаючи із закладання продовольчих і матеріальних баз у навколишніх лісах та підбору й підготовки особового складу, й завершуючи переходом партизанів у підпілля 10 вересня 1941 р. у зв'язку з нацистською окупацією Путивльського району. Другий етап, організаційний, – від 10 вересня до 17 жовтня – пов'язаний з налагодженням діяльності партизанського загону під командуванням С. А. Ковпака, спробами встановити зв'язок із партизанами сусідніх районів. Третій етап характеризується об'єднувачими процесами, починаючи з об'єднання партизанських загонів під командуванням С. А. Ковпака і С. В. Руднева (наказ про об'єднання датується 18 жовтня 1941 р.) і завершуючи

приєднанням партизанських загонів Конотопського, Глухівського, Шалигінського, Кролевецького і Середино-Будського районів Сумської області та створенням Путивльського об'єднаного партизанського загону (лютий 1942 р.).

Відправною точкою для організації партизанського руху опору на території Сумської області, як і в Україні та Радянському Союзі загалом, можна вважати постанову Політбюро ЦК ВКП(б) від 18 липня 1941 р. «Про організацію боротьби в тилу німецьких військ», яка стала доповненням директиви РНК СРСР і ЦК ВКП(б) від 29 червня 1941 р. Згідно з нею, поруч із загальними настановами на кшталт «створити нестерпні умови для німецьких інтервентів», давались практичні вказівки партійному та радянському керівництву на місцях «для забезпечення широкого розвитку партизанського руху в тилу противника». Зокрема, у вже захоплені німецькими військами райони передбачалося направляти «найбільш стійких керівних партійних, радянських і комсомольських працівників, а також відданих радянській владі безпартійних товаришів» (підготовлені та законспіровані групи по 2–3–5 чоловік). У районах, які перебували під загрозою окупації, партизанський і підпільний рух опору повинні були організовувати керівники місцевих партійних організацій. Партизанські загони та підпільні групи мали забезпечуватись зброєю, боєприпасами, грошима та цінностями, для чого завчасно мали в надійних місцях закопати та заховати необхідні запаси. Передбачалося завчасно налагодити зв'язок партизанських загонів з радянськими територіями, для чого їх повинні були забезпечити радіоапаратами, використовувати ходаків, тайнопис і т. п.

На території Сумської області дана підготовка тривала впродовж липня – серпня 1941 р. У районах створювалися партизанські групи, закладалась матеріальна, продовольча база для подальшої їх діяльності в умовах тимчасової окупації. Організація цієї роботи покладалась на радянське та партійне районне керівництво. Так, у Путивльському районі, який став одним із осередків зародження та розвитку радянського партизанського руху опору на території України в роки Другої світової війни, дану підготовчу роботу очолив голова Путивльського міського виконавчого комітету С. А. Ковпак.

Впродовж двох місяців у Спадщанському (7 км на північний захід від Путивля) та Монастирському (22 км на південний схід від Путивля) лісах були закладені та замасковані продовольчі і матеріальні бази. За спогадами С. А. Ковпака, було заготовлено 5 т яловичини, 4 т варення, 1 т ковбаси, 0,5 т сала, 200 кг сухих овочів, 1,5 т цукру і цукерок, 100 кг макаронних виробів, 1,5 т різних круп, 1 т бензину та нафти, 300 шт. кишенькових ножів, 150 м гумової трубки для дихання під водою, 10 ящиків махорки, 5 ящиків сірників, 500 пар білизни, 100 шт. теплих піджаків, 75 шт. маскувальних халатів. Загальна сума продовольства та майна, закладеного в партизанські бази, складала, за його підрахунками, 221 200 крб. за довоєнними цінами (Лозицький та ін. 2010, с. 25–26). В той же час, забезпечити партизанів зброєю та боєприпасами, що було найголовнішим для ведення партизанської боротьби не вдалося. У наявності було лише 750 кг амоналу, взятого у каменоломні (Лозицький та ін. 2010, с. 26). Не мав С. А. Ковпак також і рації, а звернення до Наркомату внутрішніх справ УРСР щодо її отримання у вересні 1941 р. було безрезультатним. І лише в квітні 1942 р., перебуваючи у Брянських лісах, Путивльський партизанський загін отримав довгоочікувану рацію для регулярного зв'язку з радянським тилом (ЦДАГО України, ф. 63, оп. 1, спр. 1, арк. 64–65).

Попри конспірацію, обмежену кількість «посвячених» в таємницю підготовки до підпільної діяльності та партизанської боротьби, все ж, переважна більшість проведених радянською владою організаційних заходів, у перші тижні окупації була провалена. Йдеться, передусім, про величезні людські втрати серед сформованого нашвидкуруч, непідготовленого в професійному розумінні, позбавленого матеріальних ресурсів та незабезпеченого зв'язком підпілля. Не слід забувати й людський фактор, що проявився, з одного боку, невмінням місцевих радянських і партійних керівників очолити процес формування партизанських загонів і підпільних груп, а з іншого – втечею окремих діячів у радянський тил, або ж переходом на бік окупаційної влади. Так, невдалою виявилася спроба організувати діяльність винищувального батальйону

в м. Путивль, створеного командиром С. В. Руднєвим за дорученням Путивльського районного комітету КП(б)У – частина особового складу батальйону потрапила в полон до німців під час окупації міста.

Партизани, які перед вступом німців передислокувалися до навколишніх лісів й таким чином убезпечили себе від викриття в перші дні окупації, також зіштовхнулося з низкою проблем. Як згадував С. А. Ковпак, закладена путивлянами під його керівництвом база в Монастирському лісі була, після її передачі командиром майбутнього партизанського загону Р. Черняку із с. Нова Слобода, розграбована (Лозицький та ін. 2010, с. 26). Це призвело до величезних продовольчих труднощів у перші дні окупації для партизанського загону під командуванням С. В. Руднєва. Відчутною була також і фактична відсутність роз'яснювальної роботи серед місцевого населення, яке лишалося на окупованій німцями території і на підтримку котрого мали розраховувати партизани.

Як наслідок, на момент вступу німців до Путивльського району, дієвими залишилися всього два партизанські загоны під командуванням С. А. Ковпака та С. В. Руднєва. Частина загону С. А. Ковпака в кількості 9 чоловік перебралася до Спадщанського лісу 6 вересня 1941 р., сам же командир із найближчим оточенням та з 40 бійцями диверсійної групи, яка прибула в Путивль із Харкова 7 вересня й направлялася в німецький тил, залишався у місті до 10 вересня, коли до міста вступили підрозділи Вермахту. Саме ця дата, пов'язана з початком окупації м. Путивль і виходом командування загону в ліс, вважається початком організаційного періоду Путивльського партизанського загону під командуванням С. А. Ковпака, хоча приєднатись до своїх партизанів він зміг лише 21 вересня.

22 вересня 1941 р. з'явився наказ № 1 по Путивльському партизанському загону, згідно з яким до його складу зараховувалось 9 бійців Путивльської групи, 4 бійця-білоруса із диверсійної групи, що прибула з Харкова (решта під час відступу з Путивля розсіялась), 28 чоловік – солдати 6-ї повітрянодесантної бригади, які потрапили в оточення й приєдналися до партизанів зі своєю зброєю та боєприпасами (ЦДАГО України, ф. 63, оп. 1, спр. 8, арк. 1–2). Таким чином, особовий склад загону, разом із командиром С. А. Ковпаком, налічував 42 чоловіка. Начальником штабу загону було призначено М. М. Курса (мінер-підривник із білоруської групи диверсантів); помічником з постачання – О. І. Коренєва (колишній директор Путивльської інкубаторної станції, який займався закладанням партизанських баз напередодні окупації) та його помічниками – путивлян І. О. Войника, Ф. С. Мерзлякова, П. І. Дем'яненка. Також виокремлювалися група розвідників з путивлян В. Ф. Попова (начальник), Г. С. Бородіна і В. Л. Рижкова та група мінерів з білорусів-диверсантів Г. А. Юхновця (старший групи), В. М. Островського і В. В. Терехова. Група військовослужбовців розбивалась на дві частини під командуванням П. Н. Васильєва та Ф. А. Карпенка. Також наказом визначалося місце дислокації загону, ставилися завдання бойовим групам тощо.

26 вересня 1941 р. до Путивльського партизанського загону була зарахована група відповідальних працівників Конотопського району в кількості 5 осіб, серед яких і голова районного виконавчого комітету Ф. Є. Канавець та районний прокурор В. П. Кочемазов. Вони, з приходом німецьких військ відступили до лісу, однак не маючи своїх баз, змушені були перейти в Спадщанський ліс (ЦДАГО України, ф. 63, оп. 1, спр. 8, арк. 3). У грудні 1941 р. ними було сформовано Конотопський партизанський загін.

Основним завданням Путивльського партизанського загону в цей період була диверсійна діяльність. Партизани мінували дороги на шляху руху німецької техніки (Кролевець–Конотоп, Путивль–Глухів, Путивль–Рильськ), а коли запас вибухівки закінчився, знешкоджували міни на замінованих відступаючими частинами Червоної армії полях і використовували їх проти німців. 29 вересня 1941 р. відбулася перша сутичка з німцями під час влаштованої партизанами засідки у с. Сафонівка з метою знищення машини, яка прибула з Путивля для продуктивних заготівель (було поранено двоє німців) (ЦДАГО України, ф. 63, оп. 1, спр. 8, арк. 4). 4 жовтня на встановлених у лісі біля хутора Коцури мінах підірвалося дві легкові машини із штабними

працівниками, в результаті чого загинуло 6 німців, з яких два генерали і один ад'ютант (ЦДАГО України, ф. 63, оп. 1, спр. 8, арк. 6). Загалом же за період з 20 вересня до 15 жовтня 1941 р. на мінах, встановлених мінерами загону на шляхах Путивль–Глухів та Путивль–Рильськ, було підірвано 10 вантажних автомобілів з боєприпасами та живою силою противника. З підірваних машин було взято, в якості трофеїв, 10 тис. патронів та інше військове майно (ЦДАГО України, ф. 63, оп. 1, спр. 8, арк. 7).

В той же час, у ході розвідки нових районів мостів та доріг для територіального розширення диверсійної діяльності, було встановлено зв'язок із загонами інших районів, зокрема Глухівського і Шалигінського. Так, Глухівський партизанський загін під командуванням П. Л. Кульбаки був створений 27 серпня 1941 р. (наказом № 1 призначалося командування, а наказ № 2 визначав особовий склад загону в кількості 52 осіб) і вів диверсійну діяльність у районі своєї дислокації впродовж вересня–листопада 1941 р. – до виходу 22 листопада в Брянські ліси у зв'язку з наступом німецьких сил (ЦДАГО України, ф. 63, оп. 1, спр. 191, арк. 2, 8). Шалигінський (до 22 жовтня 1941 р. – Холопковський) партизанський загін під командуванням А. Я. Саганюка також був створений 27 серпня 1941 р. (наказом № 1 призначалося командування, а наказ № 2 визначав особовий склад загону в кількості 31 особи) й дислокувався на території Шалигінського району (ЦДАГО України, ф. 63, оп. 1, спр. 219, арк. 2–2зв.).

На середину жовтня 1941 р., з просуванням фронту на схід і поглибленням німецького тилу, постало питання про необхідність об'єднання загонів не лише для ведення диверсійної та бойової діяльності, а й для забезпечення опору наступаючим ворожим військам. Першими на зближення пішли загони С. А. Ковпака і С. В. Руднева. 18 жовтня відбулася зустріч цих командирів у Спадщанському лісі, на якій було прийнято рішення про об'єднання двох бойових партизанських одиниць у Путивльський партизанський загін.

До об'єднання партизанський загін, очолюваний колишнім командиром диверсійного батальйону С. В. Рудневим, дислокувався у Монастирському лісі. Напередодні вступу німців, 6 вересня 1941 р., за розпорядженням Путивльського районного комітету КП(б)У, командир С. В. Руднев із 24 бійцями виїхали в м. Суми на курси диверсантів-підривників, де перебували до 11 вересня. Перейшовши 12 вересня лінію фронту біля с. Тьоткіно Глушковського району Курської області, загін розмістився біля с. Нова Слобода Путивльського району. У зв'язку з діями фронту в цій місцевості, основним завданням партизанів аж до 10 жовтня 1941 р. було проведення активної розвідки в районі їх дислокації. Розвідувальні дані надавалися частинам зведеного загону особливого призначення Харківського воєнного округу під командуванням генерал-майора О. С. Чеснова, які розташовувалися на лівому березі річки Сейм у районі с. Тьоткіно, а також наступаючим частинам у районі с. Шалигіно. Після відступу фронту С. В. Руднев почав активний пошук зв'язку з партизанами-ковпаківцями.

Отже, наказом № 11 по Путивльському партизанському загону від 18 вересня 1941 р. Путивльські загони об'єднувалися в один загін під керівництвом: командир С. А. Ковпак, комісар С. В. Руднев і начальник штабу Г. Я. Базима (його помічником було залишено М. М. Курса) (ЦДАГО України, ф. 63, оп. 1, спр. 8, арк. 7–9). Саме в такому командному складі вони діяли до загибелі С. В. Руднева у серпні 1943 р. під час Карпатського рейду. Внаслідок об'єднання загін поповнився 21 партизаном із загону С. В. Руднева і налічував 57 чоловік (ЦДАГО України, ф. 63, оп. 1, спр. 1, арк. 5; спр. 8, арк. 7). Також у Спадщанський ліс прибув Харківський партизанський загін під командуванням М. Й. Воронцова у кількості 27 чоловік.

Започаткований 18 вересня 1941 р. об'єднавчий процес продовжувався до лютого 1942 р., коли було створено Путивльський об'єднаний партизанський загін. Уже 22 вересня 1941 р. наказом № 22 «з метою більш ефективних бойових дій з противником» до Путивльського партизанського загону приєдналися ще два загони під командуванням С. Ф. Кириленка та М. Й. Воронцова. Відтепер весь партизанський загін розбивався на 8 оперативних груп: перші п'ять груп склали партизани загонів С. А. Ковпака та С. В. Руднева; 6-у групу – загін під командуванням С. Ф. Кириленка, діяльність якого розпочалась ще 6 вересня 1941 р.; 7-а й 8-а

групи входили до складу Харківського партизанського загону під командуванням М. Й. Воронцова, який зберігав самостійність (вибув у повному складі 7 листопада 1941 р.) (ЦДАГО України, ф. 63, оп. 1, спр. 8, арк. 13–15; спр. 11, арк. 1–5).

Вже 19 жовтня 1941 р. у Спадщанському лісі відбувся перший бій путивльських партизанів з німецькими частинами, в результаті якого було підірвано на міні один ворожий танк, а інший захоплено та поставлено на озброєння загону. В цей час у своєму розпорядженні загін мав лише ручний кулемет, 6 автоматів, 49 гвинтівок (Лозицький та ін. 2001, с. 50). Чергова спроба наступу німців на Спадщанський ліс 20 жовтня, організована в двох напрямках у складі п'яти танків, однієї танкетки та 14 автомашин, також закінчилась невдачею (ЦДАГО України, ф. 63, оп. 1, спр. 8, арк. 11).

Наступний бій з наступаючими силами німців, які суттєво переважали по кількісному і якісному складу, відбувся 1 грудня 1941 р. Партизанський загін був оточений у Спадщанському лісі, в навколишніх селах виставлені заслони. Німецькі сили нараховували понад тисячу чоловік з частин СС та поліції районних гарнізонів; на їх озброєнні були ручні та станкові кулемети, автомати, великокаліберні кулемети, міномети і гармати. Партизанів нараховувалось 73 чоловіка і на їх озброєнні перебували гвинтівки, кулемети та автомати, а також батальйонний міномет. Велике значення, передусім психологічне, відіграв танк, захоплений партизанами в бою 19 жовтня. Бій тривав впродовж дня (з 8.30 до 17.00) і завершився відступом німецьких сил. У цьому бою були захоплені трофеї: 2 ручних та 1 станковий кулемети, 6 гвинтівок. Зазнав Путивльський партизанський загін і перших втрат в особовому складі: 3 бійця було вбито, 1 – поранений (ЦДАГО України, ф. 63, оп. 1, спр. 1, арк. 9–10).

Підвівши підсумки бою та підрахувавши свої запаси в озброєнні й боєприпасах, командування загону прийняло рішення вийти в рейд у Хінельські ліси, що й було зроблено в ніч на 2 грудня 1941 р. Вже 6 грудня путивльські партизани прибули в район Хінельських лісів і розташувалися в с. Хвощевка Севського району Орловської області. Впродовж 8–28 грудня Путивльський партизанський загін перебував у Хінельських лісах, де здійснив низку бойових операцій у навколишніх селах з розгрому поліції, в результаті яких поповнив свої продовольчі запаси та забезпечив себе обмундируванням, озброєнням і боєприпасами, гужовим транспортом.

Час від часу Путивльський партизанський загін здійснював марші в прилеглі райони Сумської області. Так, у ніч на 19 грудня 1941 р. було проведено операцію з очищення від поліції с. Марчихина Буда Ямпільського району. В ніч на 25 грудня спільно з Есманським партизанським загonom, що дислокувався в цей час у Брянських лісах, було проведено операцію з розгрому комендатури та поліції в районному центрі Есмань, у результаті якої вбито 9 німців та 11 поліцаїв, захоплено 6 коней, знищено вузол зв'язку (ЦДАГО України, ф. 63, оп. 1, спр. 8, арк. 38).

Також було проведено роботу з організаційного формування Севського партизанського загону – під керівництвом Путивльського партизанського загону були зібрані в оперативну групу окремі бійці, які розійшлися по домівках, та командний склад Севського загону і на 27 грудня їхня кількість досягла 33 чоловік. Їх було забезпечено боєприпасами і зброєю та залишено для продовження бойової діяльності в Хінельських лісах як самостійну бойову одиницю (ЦДАГО України, ф. 63, оп. 1, спр. 8, арк. 39).

28 грудня 1941 р. командування Путивльського партизанського загону прийняло рішення про передислокацію із зони Хінельських лісів назад у Путивльський район. Рухаючись по Сумській області, загін постійно проводив бойові операції в населених пунктах та здійснив диверсії на ворожих комунікаціях. 2 січня 1942 р. Путивльський партизанський загін зупинився в с. Комарівка Ямпільського району. Далі пунктами його дислокації стали хут. Гута Глухівського району (9 січня), хут. Кагань (12 січня) та с. Бруски (16–17 січня) Путивльського району. Від 19 січня й до кінця місяця штаб загону путивльських партизан перебував у хут. Гута Глухівського району, до 14 лютого – в хут. Новоселиця того ж району, а з 15 лютого – у с. Воргол Путивльського району.

Як бачимо, на кінець 1941 р. диверсійна діяльність партизанських загонів Сумської області активізувалася, що в свою чергу викликало серйозний збройний тиск німців та необхідність

бойового спротиву їм. Така ситуація спонукала до об'єднання самостійних партизанських формувань для спільних дій на окупованій території. 27 січня 1942 р. наказом № 51 по Глухівському партизанському загону було прийнято рішення: «В зв'язку з тим, що в підпіллі в даний час – зимовий період і маленьким загonom діяти в тилу противника немає можливості, скрізь встановлена охорона із поліцейських, озброєних, скрізь чинять спротив, а тому об'єднатися з Путивльським партизанським загonom ... на чолі з командиром загону Ковпаком і командиром Рудневим. Діяти самостійно, але під командування Ковпака, з умовою в будь-який час мати право відділитися у самостійний загін» (ЦДАГО України, ф. 63, оп. 1, спр. 191, арк. 11зв). Наказом № 68 по Путивльському партизанському загону від 29 січня 1942 р., Путивльський партизанський загін об'єднувався із Глухівським партизанським загonom під командуванням П. Л. Кульбаки у складі 24 чоловік. Доцільність цього визначалась тим, що «назрів момент боротьби з німецьким фашизмом в окупованому ним тилу великими силами». Об'єднання здійснювалось на добровільних засадах, командування Глухівського загону залишалось в колишньому стані, загін перейменовувався на оперативну групу № 7 та мав проводити свою оперативну роботу під загальним керівництвом командування Путивльського партизанського загону (ЦДАГО України, ф. 63, оп. 1, спр. 8, арк. 58).

Було налагоджено зв'язок із Шалигінським партизанським загonom. В результаті перемовин, 31 січня 1942 р. наказом № 28 по Шалигінському партизанському загону було прийнято рішення «з'єднатися з Путивльським загonom для спільної роботи» (ЦДАГО України, ф. 63, оп. 1, спр. 219, арк. 22). Відповідно, наказом № 70 по Путивльському партизанському загону від 1 лютого 1942 р., з метою «ефективної боротьби з німецьким фашизмом», Путивльський партизанський загін об'єднувався із Шалигінським партизанським загonom під командуванням А. Я. Саганюка у складі 13 чоловік. Умови об'єднання були такими ж, як і з Глухівським загonom (ЦДАГО України, ф. 63, оп. 1, спр. 8, арк. 63). Більш детально механізм взаємодії викладений у наказі по Шалигінському партизанському загону № 29 від 1 лютого 1942 р.: «На основі узгодженості з командуванням Путивльського загону як провідного в роботі партизанських загонів, що об'єдналися для спільної роботи і боротьби з фашистськими окупантами та їх прислугниками, є необхідним наступне: а) юридично загін існує і ставить перед собою завдання – зростання особового складу; б) фактично загін іменувати групою № 8 зведеного загону і виконувати всі розпорядження командування Путивльського загону в усьому житті та роботі загону на період спільної роботи загонів» (ЦДАГО України, ф. 63, оп. 1, спр. 219, арк. 22зв–23).

Наказом № 82 від 22 лютого 1942 р. при Путивльському партизанському загоні організовувалась оперативна група № 12 із представників прибулого Кролевецького партизанського загону під командуванням В. М. Кудрявського, до якої також вливались і представники Середино-Будського партизанського загону під командуванням Г. С. Іванька та П. С. Дорошенка (ЦДАГО України, ф. 63, оп. 1, спр. 8, арк. 99).

З часом, ці загони (оперативні групи), як і основний склад Путивльського партизанського загону, продовжували поповнюватися. Наприклад, Глухівський загін (оперативна група № 7) в період з 11 по 18 лютого 1942 р. поповнився на 66 чоловік, Шалигінський загін (оперативна група № 8) – з 11 по 13 лютого на 27 чоловік (ЦДАГО України, ф. 63, оп. 1, спр. 8, арк. 78–79, 83, 86, 92).

Внаслідок об'єднавчих процесів на початку лютого 1942 р. на базі Путивльського партизанського загону під командуванням С. А. Ковпака, С. В. Руднева та Г. Я. Базими було створено Путивльський об'єднаний партизанський загін (вперше цю назву використали в наказі № 71 від 4 лютого 1942 р.). До його складу увійшло 7 окремих бойових одиниць: Путивльський партизанський загін (командир С. А. Ковпак, комісар С. В. Руднев, начальник штабу Г. Я. Бази́ма); 1-й Глухівський партизанський загін (командир П. Л. Кульбака, комісари О. П. Білявський, П. Г. Шульга, Г. І. Ковальов, начальник штабу І. Є. Лисиця); 2-й Глухівський партизанський загін (командири І. С. Чайка, І. В. Чубун, комісар І. Д. Клещенко); Шалигінський партизанський загін (командир А. Я. Саганюк, комісар Ф. Д. Матющенко, начальник штабу Ф. С. Фесенко); Шалигінський партизанський загін ім. В. І. Леніна (командир М. І. Ганзін, комісар К. О. Наливайко,

начальник штабу С. Г. Максимов); Кролевецький партизанський загін (командир В. М. Кудрявський, комісар І. Г. Токар, начальник штабу П. О. Брайко); Конотопський партизанський загін (командир В. П. Кочемазов, комісар Ф. Є. Канавець, начальник штабу Є. І. Байдін).

Таким чином, перший період діяльності Сумського партизанського з'єднання характеризується створенням та формуванням самостійних партизанських загонів окремих районів Сумської області, провідне місце серед яких займав Путивльський загін під командуванням С. А. Ковпака та С. В. Руднева. Його організаційне оформлення та діяльність на території Сумської області та в Хінельських лісах впродовж вересня 1941 р. – січня 1942 р. спонукали до створення на його базі єдиної бойової одиниці. Розпочавшись у жовтні 1941 р. об'єднавчий процес завершився в лютому 1942 р. створенням Путивльського об'єднаного партизанського загону (пізніше оформленого як Сумське партизанське з'єднання) – одного із провідних партизанських формувань України, що діяли на окупованій території в період Другої світової війни.

Список джерел та літератури

- БАЗИМА, Г. Я., 1959, Слідами великого рейду. Спогади партизана, [начальника штабу партизанського з'єднання С. А. Ковпака]. Київ: Молодь.
- БАКРАДЗЕ, Д. І., 1968, Кров'ю героїв. (Спогади Героя Радянського Союзу, учасника Карпатського рейду партизанського з'єднання ім. Ковпака), Київ: Дніпро.
- БЕРЕЖНОЙ, И. И., 1976, Два рейда. Воспоминания партизанского командира, Горький: Волго-Вятское книжное издательство.
- БІЛОУС, О. П., 2013, Початок бойової діяльності та перші бойові рейди Сумського партизанського з'єднання в 1941–1942 рр., Гуржіївські історичні читання, 6, 325–328.
- БРАЙКО, П. Е., КАЛИНЕНКО, О. С., 1971, Внимание, Ковпак! [Документальная повесть]. Москва: Издательство ДОСААФ.
- ВЕРШИГОРА, П. П., 1961, Переправа. Невигадані історії, Київ: Обласне книжково-газетне видавництво.
- ВЕРШИГОРА, П. П., 1990, Люди с чистой совестью, Киев: Политиздат Украины.
- ВЛАСЕНКО, С. І., 2014, Степовий рейд з'єднання Українських кавалерійських партизанських загонів (за документами ЦДАГО України), Сумський історико-архівний журнал, XXII, с. 79–88.
- ВЛАСЕНКО, С. І., 2015, Радянський партизанський рух опору в період звільнення території України та країн Центральної і Південно-Східної Європи (1943–1945 рр.), Архіви України, 3, с. 69–79.
- ВОЙЦЕХОВИЧ, В. О., 1982, Партизани ідуть на захід, Київ: Політвидав України.
- ВРОНСЬКА, Т. В., 2010, Специфічні форми і методи боротьби радянських партизанів на території окупованої України, Сторінки воєнної історії України: збірник наукових праць, 13, с. 185–201.
- ДАХНЕНКО, М. В., 2013, Життя та діяльність С. А. Ковпака (1887–1967 рр.): дис. ... канд. іст. наук, Київ.
- ДЕНИСЕНКО, Г., 2011, Увічнення партизанського руху в роки Великої Вітчизняної війни Радянського Союзу 1941–1945 рр. в пам'ятках, Краєзнавство, 4, с. 136–142.
- ДУЧЕНКО, Ю. М., 2009, Розвиток форм і способів антифашистської боротьби на території України в роки Другої світової війни (1941–1945 рр.): дис. ... канд. іст. наук, Львів.
- КАПАСЬ, І. А., 2016, Радянський рух Опору в Україні: організація, легітимізація, меморіалізація (1941–1953 рр.): монографія, Київ: К. І. С.
- КЕНТІЙ, А. В., ЛОЗИЦЬКИЙ, В. С., 2005, Війна без пощади і милосердя: Партизанський рух в тилу вермахту в Україні. 1941–1944 рр., Київ: Генеза.
- КЕНТІЙ, А., ЛОЗИЦЬКИЙ, В., 2010, Радянські партизани 1941–1944: світло й тіні, Київ.
- КЕНТІЙ, А. В., ЛОЗИЦЬКИЙ, В. С., 2011, Боротьба в тилу нацистських окупантів в Україні: радянські партизани у 1941–1944 рр. У: Україна в Другій світовій війні: погляд з XXI ст. Історичні нариси. Книга перша, Київ: Наукова думка.
- КОВАЛЬ, М. В., 1999, Україна в Другій світовій і Великій Вітчизняній війнах (1939–1945 рр.), Київ: Альтернативи.
- КОВПАК, С. А., 1964, Из дневника партизанских походов [Текст]. Москва: Издательство ДОСААФ.

- КОВПАК, С. А., 1979, Від Путивля до Карпат, Київ: Політвидав України.
- ЛИСЕНКО, О. Є., 2001, Джерелознавчі аспекти дослідження історії партизанського руху в Україні 1941–1944 рр., Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики, 7, с. 79–93.
- ЛОЗИЦЬКИЙ, В. С., 2001, До питання про загальну чисельність партизанів УРСР у роки Великої Вітчизняної війни (1941–1945 рр.), Український історичний журнал, 6, с. 152–171.
- ЛОЗИЦЬКИЙ, В. С. и др., 2010, Партизанская война на Украине: Дневники командиров партизанских отрядов и соединений. 1941–1944, Москва: Центрполиграф.
- ЛОЗИЦЬКИЙ, В. С. та ін., 2001, Україна партизанська. 1941–1945 рр. Партизанські формування та органи керівництва ними. Науково-довідкове видання, Київ: Парламентське видавництво.
- РУДНЕВ С. В., 1960, Щоденник про Карпатський рейд, Станіслав: Обласне книжково-газетне видавництво.
- ТУТУЧЕНКО, С. П., 1977, Люди, которых я знал, Киев: Политиздат Украины.
- ХИТРИЧЕНКО, И. А., 1990, Тропой народного гнева, Киев: Политиздат Украины.
- Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України), ф. 63, оп. 1, спр. 1, 91 арк.
- ЦДАГО України, ф. 63, оп. 1, спр. 8, 303 арк.
- ЦДАГО України, ф. 63, оп. 1, спр. 11, 196 арк.
- ЦДАГО України, ф. 63, оп. 1, спр. 191, 66 арк.
- ЦДАГО України, ф. 63, оп. 1, спр. 219, 211 арк.
- ЧАЙКОВСЬКИЙ А. С., 1944, Невідома війна (Партизанський рух в Україні 1941–1945 рр. Мовою документів, очима історика), Київ: Україна.

References

- BAZYMA, H. Ya., 1959, Slidamy velykoho reidu. Spohady partyzana, (nachalnyka shtabu partyzanskoho z'iednannia S. A. Kovpaka) [Following the great raid. Memories of a partisan, (Chief of Staff of the Partisan Union S. Kovpak)]. Kyiv: Molod. [In Ukrainian].
- BAKRADZE, D. I., 1968, Krov'iu heroiv. (Spohady Heroia Radianskoho Soiuzu, uchasnika Karpatskoho reidu partyzanskoho z'iednannia im. Kovpaka) [Blood of heroes. (Memories of the Hero of the Soviet Union, a participant in the Carpathian raid of the partisan alliance named after Kovpak)]. Kyiv: Dnipro. [In Ukrainian].
- BEREZHNOI, Y. Y., 1976, Dva reida. Vospomynanyia partyzanskoho komandyra [Two raids. Memoirs of the partisan commander]. Horkyi: Volgo-Viatskoe knyzhnoe yzdatelstvo. [In Russian].
- BILIOUS, O. P., 2013, Pochatok boiovoi diialnosti ta pershi boiovi reidy Sumskoho partyzanskoho z'iednannia v 1941–1942 rr. [Beginning of combat activity and first combat raids of Sumy partisan union in 1941–1942]. Hurzhiivski istorychni chytannia, 6, s. 325–328. [In Ukrainian].
- BRAIKO, P. E., KALYNENKO, O. S., 1971, Vnymanye, Kovpak! (Dokumentalnaia povest) [Attention, Kovpak! (Documentary story)]. Moskva: Yzdatelstvo DOSAAF. [In Russian].
- VERSHYHORA, P. P., 1961, Pereprava. Nevyhadani istorii [Crossing. Nonfictional Stories]. Kyiv: Oblasne knyzhkovy-hazetne vydavnytstvo. [In Ukrainian].
- VERSHYHORA, P. P., 1990, Liudy s chystoi sovestiu [People with a clear conscience]. Kiev: Politizdat Ukrainy [In Russian].
- VLASENKO, S. I., 2014, Stepovyi reid z'iednannia Ukrainykykh kavaleriiskykh partyzanskykh zahoniv (za dokumentamy TSDAHO Ukrainy) [Steppe raid with a combination of Ukrainian cavalry party detachments (according to documents of CSAPO of Ukraine)]. Sumskyi istoryko-arkhivnyi zhurnal, XXII, s. 79–88. [In Ukrainian].
- VLASENKO, S. I., 2015, Radianskyi partyzanskyi rukh oporu v period zvilnennia terytorii Ukrainy ta krain Tsentralnoi i Pivdenno-Skhidnoi Yevropy (1943–1945 rr.) [The Soviet partisan resistance movement during the liberation of the territory of Ukraine and the countries of Central and South-Eastern Europe (1943–1945)]. Arkhivy Ukrainy, 3, s. 69–79. [In Ukrainian].
- VOITSEKHOVYCH, V. O., 1982, Partyzany idut na zachid [Partisans go West]. Kyiv: Polityvydav Ukrainy. [In Ukrainian].
- VRONSKA, T. V., 2010, Spetsyfichni formy i metody borotby radianskykh partyzaniv na terytorii okupovanoi Ukrainy [Specific Forms and Methods of Fighting Soviet Partisans in the Occupied Ukraine]. Storinky voiennoi istorii Ukrainy: zbirnyk naukovykh prats, 13, s. 185–201. [In Ukrainian].

- DAKHNENKO, M. V., 2013, Zhyttia ta diialnist S. A. Kovpaka (1887–1967 rr.) [The Life and Activities of S. A. Kovpak (1887–1967)]. Dys. ... kand. ist. nauk, Kyiv. [In Ukrainian].
- DENYSENKO, H., 2011, Uvichnennia partyzanskoho rukhu v roky Velykoi Vitchyznianoï viiny Radianskoho Soiuzu 1941–1945 rr. v pam'iatkakh [The perpetuation of the partisan movement during the Great Patriotic War of the Soviet Union 1941–1945 in the monuments]. Kraeznavstvo, 4, s. 136–142. [In Ukrainian].
- DUCHENKO, YU. M., 2009, Rozvytok form i sposobiv antyfasystskoi borotby na terytorii Ukrainy v roky Druhoï svitovoi viiny (1941–1945 rr.) [Development of forms and methods of anti-fascist struggle in the territory of Ukraine during the Second World War (1941–1945)]. Dys. ... kand. ist. nauk, Lviv. [In Ukrainian].
- KAPAS, I. A., 2016, Radianskyi rukh Oporu v Ukraini: orhanizatsiia, lehitymizatsiia, memorializatsiia (1941–1953 rr.): monohrafiia [Soviet resistance movement in Ukraine: organization, legitimization, memorialization (1941–1953): monograph]. Kyiv: K. I. S.
- KENTII, A. V., LOZYTSKYI, V. S., 2005, Viina bez poshchady i myloserdia: Partyzanskyi rukh v tylu vermakhtu v Ukraini. 1941–1944 rr. [War without mercy and clemency: Guerrilla movement in the rear of the Wehrmacht in Ukraine. 1941–1944]. Kyiv: Heneza. [In Ukrainian].
- KENTII, A., LOZYTSKYI, V., 2010, Radianski partyzany 1941–1944: svitlo y tyni [Soviet Partisans 1941–1944: Light and Shadows]. Kyiv. [In Ukrainian].
- KENTII, A. V., LOZYTSKYI, V. S., 2011, Borotba v tylu natsyystykykh okupantiv v Ukraini: radianski partyzany u 1941–1944 rr. [Struggle in the rear of the Nazi invaders in Ukraine: the Soviet partisans in 1941–1944] U: Ukraina v Druhii svitovii viini: pohliad z XXI st. Istorychni narysy. Knyha persha, Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian].
- KOVAL, M. V., 1999, Ukraina v Druhii svitovii i Velykii Vitchyznianoï viinakh (1939–1945 rr.) [Ukraine in World War II and Great Patriotic War (1939–1945)]. Kyiv: Alternatyvy. [In Ukrainian].
- KOVPAK, S. A., 1964, Iz dnevyuka partyzanskykh pokhodov [Tekst] [From a diary of partisan campaigns [Text]]. Moskva: Izdatelstvo DOSAAF. [In Russian].
- KOVPAK, S. A., 1979, Vid Putyvlia do Karpat [From Putivl to the Carpathians]. Kyiv: Polityvdav Ukrainy. [In Ukrainian].
- LYSENKO, O. YE., 2001, Dzhereloznavchi aspekty doslidzhennia istorii partyzanskoho rukhu v Ukraini 1941–1944 rr. [Source Study Aspects of the Study of Partisan Movement History in Ukraine 1941–1944]. Spetsialni istorychni dystsypliny: pytannia teorii ta metodyky, 7, s. 79–93. [In Ukrainian].
- LOZYTSKYI, V. S., 2001, Do pytannia pro zahalnu chyselnist partyzaniv URSS u roky Velykoi Vitchyznianoï viiny (1941–1945 rr.) [On the issue of the total number of partisans of the USSR during the Great Patriotic War (1941–1945)]. Ukrainskyi istorychnyi zhurnal, 6, s. 152–171. [In Ukrainian].
- LOZYTSKYI, V. S. y dr., 2010, Partyzanskaia voïna na Ukraïne: Dnevnyky komandyrov partyzanskykh otriadov y soedynenyi. 1941–1944 [Guerrilla warfare in Ukraine: Diaries of the commanders of partisan detachments and formations. 1941–1944]. Moskva: Tsentrpolymraf. [In Russian].
- LOZYTSKYI, V. S. ta in., 2001, Ukraina partyzanska. 1941–1945 rr. Partyzanski formuvannia ta orhany kerivnytstva nymy. Naukovo-dovidkove vydannia [Guerrilla Ukraine 1941–1945. Partisan formations and their leadership bodies. Scientific reference edition]. Kyiv: Parlamentske vydavnytstvo. [In Ukrainian].
- RUDNEV, S. V., 1960, Shchodennyk pro Karpatskyi reid [Diary of the Carpathian Reid]. Stanislav: Oblasne knyzhkovy-hazetne vydavnytstvo. [In Ukrainian].
- TUTUCHENKO, S. P., 1977, Liudy, kotorykh ya znal [People I Knew]. Kiev: Polityzdat Ukrainy. [In Russian].
- KHYTRYCHENKO, Y. A., 1990, Tropoi narodnogo hneva [The path of popular anger]. Kiev: Polityzdat Ukrainy. [In Russian].
- Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh ob'iednan Ukrainy [Central State Archive of Public Associations of Ukraine] (TSDAHO Ukrainy), f. 63, op. 1, spr. 1, 91 ark.
- TSDAHO Ukrainy, f. 63, op. 1, spr. 8, 303 ark.
- TSDAHO Ukrainy, f. 63, op. 1, spr. 11, 196 ark.
- TSDAHO Ukrainy, f. 63, op. 1, spr. 191, 66 ark.
- TSDAHO Ukrainy, f. 63, op. 1, spr. 219, 211 ark.
- CHAIKOVSKYI, A. S., 1944, Nevidoma viina (Partyzanskyi rukh v Ukraini 1941–1945 rr. Movoiu dokumentiv, ochyma istoryka) [Unknown War (Guerrilla Movement in Ukraine 1941–1945 by the language of documents, by the eyes of historian)]. Kyiv: Ukraina.

**Створення та формування Сумського партизанського з'єднання:
діяльність Путивльського партизанського загону (серпень 1941 р. – лютий 1942 р.)**

У статті проаналізовано перший період діяльності Сумського партизанського з'єднання – час існування Путивльського партизанського загону та партизанських загонів окремих районів Сумської області. Визначено основні тенденції формування партизанських загонів на Сумщині. На прикладі Путивльського партизанського загону відображено процес підготовки, укомплектування та підбору керівництва, матеріально-технічного забезпечення для партизанської боротьби. Визначено причини невдач на початковому етапі діяльності. Досліджено історію окремих партизанських загонів, які діяли з початку тимчасової нацистської окупації як окремі бойові підрозділи, а згодом увійшли до складу Путивльського об'єднаного партизанського загону (Сумського партизанського з'єднання): Путивльський партизанський загін під командуванням С. А. Ковпака, Путивльський партизанський загін С. В. Руднева, Глухівський партизанський загін П. Л. Кульбаки, Шалигинський (Холопковський) партизанський загін А. Я. Саганюка, Харківський партизанський загін М. Й. Воронцова, Кролевецький партизанський загін В. М. Кудрявського, Конотопський партизанський загін В. П. Кочемазова та ін. Визначено систему взаємовідносин між партизанськими загонами та їх керівництвом з командуванням Путивльського об'єднаного партизанського загону. Відображено еволюцію структурної системи Путивльського об'єднаного партизанського загону та його залежність від умов бою. Досліджено бойовий шлях партизанського загону під командуванням Ковпака-Руднева протягом серпня 1941 р. – лютого 1942 р. Проаналізовано бойові дії з нацистськими окупаційними військами та методи протистояння партизанських частин, розвідку, диверсії, політико-пропагандистську діяльність Путивльського об'єднаного партизанського загону (Сумського партизанського з'єднання) на початковому етапі його діяльності.

Ключові слова: Друга світова війна, Україна в роки Другої світової війни, партизанський рух опору, Сумське партизанське з'єднання, Путивльський партизанський загін.

Verbovyj Olexij, Candidate of Historical Sciences, Docent of the Department of Modern History of Ukraine, Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Вербовий Олексій, кандидат історичних наук, доцент кафедри новітньої історії України Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1792-1397>

Received: 16-04-2020

Advance Access Published: May, 2020